

De Nollendorfplatz

Homobuurt met traditie

[Achtergrond](#) - 4 september 2007 - Auteur: Hidde van der Wall

Het centrum van de Berlijnse homoscene is de Nollendorfplatz. Op het plein en in de straten daaromheen bevindt zich een ongeëvenaarde concentratie homocafés, -discotheken en -winkels, met voor elk wat wils: van ruige fetisjclubs tot chique grand cafés. De homocultuur in deze buurt heeft een lange, bewogen geschiedenis.

Al in de Wilhelminische periode stond Berlijn bekend om zijn vele homoseksuelen. En tijdens de Weimarrepubliek, in de 'gouden jaren twintig', kende de stad een levendige, onverhulde homo-lesbische scene. Rond de Nollendorfplatz, in stadsdeel Schöneberg, wemelde het van de cafés en bars waar homoseksuelen mannen en vrouwen een bruisend nachtleven leidden.

Beroemd was de club Eldorado op de hoek van de Motzstraße en de Kalckreuthstraße, bezocht door een bonte verzameling kunstenaars, travestieten en alles wat nog extravagant te noemen is. De schilder Otto Dix vereeuwigde de bezoekers en Klaus Mann beschreef het nachtleven in deze buurt in zijn autobiografie 'Der Wendepunkt'. De club vormt ook de achtergrond van zijn eerste roman 'Der fromme Tanz' uit 1925, een voor die tijd bijzonder openlijke beschrijving van de liefde tussen twee jongens.

De droom van iedere homo

De sfeer in en de bezoekers van de cafés in deze buurt stonden eveneens model voor de Berlijnse romans van Christopher Isherwood, die verwerkt zijn tot het Broadway-toneelstuk 'I am a camera' en de verfilmde musical 'Cabaret'. Isherwood woonde enkele jaren op de vierde etage van Nollendorfstraße 17, waar hij een appartement deelde met twee hoeren en een actrice die model zou staan voor de figuur Sally Bowles uit 'Cabaret'.

Hij bezocht Berlijn voor het eerst in 1929, op uitnodiging van zijn schoolvriend W. H. Auden, die de stad de droom van iedere homo noemde. Isherwood en Auden zochten hier bevrijding van het burgerlijke Engelse milieu waarin zij waren opgegroeid. Uit de wilde verhalen van Auden begreep Isherwood dat hij hier kon vinden waarnaar hij op zoek was. Zoals hij in zijn autobiografie schrijft: "To Christopher, Berlin meant boys."

De extravagante decadentie van de Nollendorfpplatz was echter niet zijn smaak. Volgens hem was het een commerciële stunt in de concurrentie met Parijs om de in het nachtleven geïnteresseerde toerist. Omdat Parijs al de heteroseksuele liefdesmarkt bediende, zou er voor Berlijn niets overblijven dan een “maskerade van perversiteiten”.

Met Auden en andere Britse Berlijners bezocht hij liever sjofele kroegen als de Cosy Corner in de arbeiderswijk Hallesches Tor (Zossener Straße 7). Hij was gefascineerd door de arbeidersjongens die hier in hun korte *Lederhosen* rondhingen, door hun ruwe omgangsvormen en armoedige, half criminele levensstijl. Tegenover leden van zijn eigen klasse voelde hij zich seksueel geremd, maar aan deze jongens kon hij zich - tegen een kleine vergoeding - helemaal overgeven. Zijn eerste vriendje Bubi was een van hen.

Haatobject

Isherwood was vaak te gast in het Institut für Sexualwissenschaft van de arts Magnus Hirschfeld, de belangrijkste strijder voor homo-emancipatie en seksuele hervorming in het Duitsland voor Hitler. Hirschfeld was in 1897 medeoprichter van het Humanitär-wissenschaftliches Komitee dat streed voor afschaffing van het wetsartikel dat homoseksuele handelingen strafbaar stelde. En van 1919 tot 1933 leidde hij het Institut für Sexualwissenschaft in de Berlijnse wijk Tiergarten.

Dit moest een wetenschappelijk kenniscentrum over seksualiteit zijn, maar was vooral een plaats waar mensen met seksuele problemen terecht konden voor advies en hulp. Daarnaast waren er een archief, een bibliotheek en een expositie, om de maatschappij voor te lichten over seksualiteit in al haar vormen. Het instituut en zijn joodse, sociaaldemocratische leider werden tot een prominent haatobject van conservatieven en nationaalsocialisten.

Hakenkruisvlaggen

In 1933 was het plots voorbij met de losse homocultuur van de Weimartijd. De nazi's bonden de strijd aan met het 'Babylon aan de Spree'. Homoseksualiteit werd van nu af aan streng vervolgd en veel cafés moesten hun deuren sluiten. Als eerste het prominente Eldorado. De nazi's vestigden er een propagandacentrum. Een bekende foto laat zien hoe de gevel behangen is met hakenkruisvlaggen en nationaalsocialistische propagandaposters voor de rijksdagverkiezingen van maart 1933.

Op 6 mei van dat jaar werd het Institut für Sexualwissenschaft door nationaalsocialistische studenten bestormd en geplunderd. Enige tijd later kwamen SA-mannen, die precies leken te weten waarnaar zij moesten zoeken - het gerucht gaat dat zij het homoverleden wilden verdoezelen van mensen in de

NSDAP-top die bij Hirschfeld in behandeling waren geweest. Hirschfeld zelf zat veilig in Frankrijk, maar Isherwood was er tijdens de boekverbrandingen op 10 mei getuige van hoe de bibliotheek en archieven van het instituut werden verbrand. Kort daarop verliet ook hij Duitsland.

Bruisend homocentrum

Nu is de Nollendorfplatz met de daaromheen liggende straten (Nollendorfstraße, Eisenacher Straße en vooral de Motzstraße) weer een bruisend homocentrum. Er is een kroeg te vinden met de naam Eldorado, maar meer dan de naam heeft hij niet gemeen met zijn illustere voorganger die verderop gevestigd was.

In de buurt wordt jaarlijks een grote manifestatie voor homorechten gehouden. Er zijn twee homomonumenten: een veelkleurig reuzenpotlood op de Nollendorfplatz symboliseert seksuele diversiteit en een plaquette bij het metrostation herinnert aan de homovervolgingen van het nazi-regime.

Hidde van der Wall is historicus en won in 2007 de Volkskrant/DIA-scriptieprijs.

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/3085/de-nollendorfplatz>